

SVEČANOST

SVEČANO OTKRIVANJE SPOMEN-POPRSJA
DR. SC. VJEKOSLAVU MAŠTROVIĆU
U PERIVOJU ZAVODA ZA POVIJESNE ZNANOSTI HAZU U ZADRU
(21. XI. 2003.)

Dana 21. XI. 2003. u perivoju Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru održana je svečanost otkrivanja spomen-poprsja pokojnom dr. sc. Vjekoslav Maštroviću, rad akad. kipara Ratka Petrića, a povodom 90. obljetnice rođenja desetljećima prve osobe ove ustanove i njezina najzaslužnijeg djelatnika. Tom se prigodom – u nazočnosti njegove obitelji, predstavnika Crkve, gradskih i županijskih vlasti, Zadarskoga sveučilišta i ostalih gostiju – pozdravnom riječju obratio upravitelj Zavoda dr. sc. Milko Brković, da bi zatim nadahnute govore Maštroviću u počast održali tajnik Akademije dr. sc. Slobodan Kaštela te negdašnja djelatnica Zavoda i Maštrovićeva dugogodišnja kolegica dr. sc. Vesna Jakić-Cestarić, dok je nekadašnji djelatnik Zavoda i zaslužnikov suradnik prof. Davor Aras, danas predsjednik Gradskoga vijeća Zadra, svečano otkrio spomen-poprsje.*

POZDRAVNA RIJEČ DR. SC. MILKA BRKOVIĆA

Poštovani skupe!

Proteklo je gotovo pola stoljeća od osnivanja Akademijina instituta u Zadru, ustanove kojoj je prvi ravnatelj bio dr. Vjekoslav Maštrović, u čiju smo se čast prigodom 90. obljetnice njegova rođenja danas ovdje okupili i o kojem ćemo kasnije čuti nešto više riječi. Dozvolite mi najprije da vas, uz zahvalu na dolasku, sve skupa srdačno pozdravim, a napose nadbiskupa u miru mons. Marijana Oblaka, predsjednika Gradskoga vijeća gospodina prof. Davora Arasa, gospodina akademika Nikicu Kolumbića, zatim predstavnika Akademije i njezina tajnika gospodina dr. Slobodana Kaštelu, rektora Zadarskoga sveučilišta gospodina prof. dr. Damira Magaša, kao i gospodina dožupana Zadarske županije Stanka Zrilića. Posebno među nama pozdravljam obitelj pokojnog dr. Maštrovića, kao i gospodina akad. kipara Ratka Petrića, kome želim zahvaliti na ovom vrsnom umjetničkom djelu kojim nas je obdario. Pozdravljam i gospodina ing. Branimira Brkića iz zadarske tvrtke "Struktura-projekt" i zahvaljujem mu na izradi postolja ovog spomen-poprsja. Želim dobrodošlicu i našoj nekadašnjoj djelatnici, gospođi dr. Vesni Jakić-Cestarić, koja će nam kasnije reći nekoliko riječi o zaslužniku.

Molim sada gospodina dr. Slobodana Kaštelu da nam se obrati u ime Uprave Akademije.

* Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru ovom se prigodom, osim u govorima spomenutim i ostalim nazočnim sudionicima svečanosti, želi napose zahvaliti Zlatku Begonji i dr. sc. Robertu Bacalji na organizacijskoj potpori, te predstavnicima donatora: Radovanu Dunatovu (Grad Zadar), mr. sc. Josi Štulini (Grad Nin), Robertu Škifiću (SAS – Zadar), Nikoli Soriću (Sonik – Zadar), Ivi Mustaću (Tankerska plovidba – Zadar), Ani Pejić-Maraš (Maraska), Anti Ivancu (Dječji vrtić "Radost" iz Zadra), Željku Mudražiji (Tvornica kruha Zadar), Šimi Marašu ("Maraš" d. o. o. – Vrsi), Caffè-baru "Marex", a posebno zadarskoj ženskoj klapi "Citadela" koja je pjesmom uveličala skup.

OBRAĆANJE DR. SC. SLOBODANA KAŠTELE

Preuzvišeni gospodine biskupe, gospodine predsjedniče Gradskoga vijeća, poštovani rektore, gospođe i gospodo, dragi prijatelji!

Imam posebnu čast i zadovoljstvo da Vas danas, ovdje, na ovom prekrasnom mjestu ispred zadarskoga Zavoda Akademije srdačno pozdravim u ime Uprave Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i zahvalim Vam na ovako velikom odazivu jednom kulturnom događaju, kao što je otkrivanje spomen-poprsja dr. Vjekoslava Maštrovića, istaknutog znanstvenika, javnog i kulturnog radnika, te dugogodišnjeg suradnika naše Akademije.

Kao rođeni primorac dr. Maštrović bio je od najranijih dana zaljubljenik u more i pomorstvo, pa čak ni njegovo progonstvo iz Zadra u Osijek nije moglo poremetiti i dovesti u pitanje tu njegovu silnu ljubav. Ta se ljubav, kao što kaže jedan od njegovih dugogodišnjih suradnika dr. Šime Peričić, naročito rasplamsala i prerasla u pravu opsesiju nakon povratka dr. Maštrovića u Zadar, neposredno nakon oslobođenja Zadra, gdje je u porušenom gradu, zahvaljujući silnoj energiji i velikim organizacijskim sposobnostima bio jedan od najagilnijih pokretača obnove brojnih kulturnih, javnih i drugih institucija. Iako po obrazovanju pravnik, pa je tako i njegova prva služba bila vezana uz pravosuđe, njegov znanstveni i stručni interes bio je gotovo neograničen. Sa znanstvenim nervom i velikim interesom upuštao se, i to vrlo uspješno, u istraživanje i analizu raznih područja znanosti, pa je tako bio jedan od priznatih istraživača povijesti, prava i posebno pomorstva. Jednakim marom posvetio se i problemima kulture, turizma, športa.

Veliki trud uložio je dr. Maštrović u sakupljanje brojnih predmeta koji su vezani uz more, pomorstvo i pomorce, da bi na taj način 1966. prigodom 100. obljetnice postojanja Akademije omogućio otvaranje jedne relativno male, ali bogate i lijepe pomorske zbirke, koja je dugo godina u sastavu ovog Akademijina zavoda. Dozvolite mi da s tim u vezi izrazim žaljenje što grad Zadar, grad velike pomorske tradicije, do sada nije pokazao veću brigu i interes da se ta mala zbirka značajno proširi i obogati te smjesti u nekom drugom kvalitetnijem prostoru, gdje bi bila pristupačnija široj javnosti.

Posebne zasluge pripadaju dr. Maštroviću u osnivanju Instituta (danas Zavoda) Hrvatske akademije u Zadru, na čelu koje je bio od njegova osnivanja 1954. do 1980., kada je otišao u mirovinu.

Osnivanje zadarskog Instituta uz riječki, splitski i dubrovački bio je dio Akademijine znanstvene politike da se u tim jedinicama započne s povijesnim istraživanjima s naglaskom na pomorsku povijest.

Po dolasku na čelo Akademijina instituta dr. Maštrović se počeo sustavno baviti istraživanjem povijesti našega pomorstva, napose Zadra i sjeverne Dalmacije. Temeljito je obradio pomorstvo Zadra i Nina u XIX. stoljeću, zatim brodarstvo Dalmacije u napoleonskoj epohi, dok je na vrhu svega opsežan rukopis "Povijest hrvatskog pomorstva". O njegovu doprinosu znanstvenim istraživanjima ovoga područja najbolje svjedoči podatak od oko 400 bibliografskih jedinica, znanstvenih i stručnih radova, među kojima se nalazi i 18 knjiga.

I sam sam imao čast osobno poznavati dr. Vjekoslava Maštrovića. Upoznali smo se 1978. godine kada sam došao na mjesto tajnika tadašnje Akademije i nekoliko sam godina uspješno surađivao s njime. Impresionirao me je svojim temperamentom, silnom energijom, poduzetnošću i ljubavi prema Zadru i moru. Posebno je bio osjetljiv na bilo koji pokušaj svojatanja hrvatskog mora i hrvatskih gradova koji su u to vrijeme, povremeno, dolazili sa druge obale Jadrana, spreman da se takvim posizanjima odmah suprotstavi argumentima i znanstvenom istinom.

Ovih nekoliko napomena tek su blijeda skica za portret zaslužnog znanstvenika dr. Vjekoslava Maštrovića, čije će poprsje od danas stajati ispred zgrade u kojoj je proveo svoje najplodnije godine i svojim cjelokupnim radom zadužio našu Akademiju, a posebno grad Zadar kojeg je iznad svega volio.

I na kraju, dozvolite mi da zahvalu uputim akademskom kiparu Ratku Petriću koji je majstorski izradio spomen-poprsje dr. Vjekoslava Maštrovića te svim sponzorima koji su materijalno potpomogli uspješan završetak ovog djela.

OBRAĆANJE DR. SC. VESNE JAKIĆ-CESTARIĆ

Zaslužniku u spomen

U Perivoju od slave, poglavlju "Planina" Petra Zoranića, početkom XVI. stoljeća tuži se vila Hrvatica kako joj je malo zrelih jabuka u krilu, podrazumijevajući pri tom plodove uma i umjetnosti. Proteklo je otada pet stoljeća i mnoge je zrele i rumene jabuke ona sakupila i bogata je plodovima zaslužnih hrvatskih stvaralaca. U ovome ovdje "perivoju od slave", u kojem su već poprsja četiriju slavnih zadarskih muževa, što su stasali zajedno s Akademijom znanosti u Zagrebu – Petranovića, Brčića, Jelića i Brusine – danas dižemo još jedan spomenik. Podižemo ga Vjekoslavu Maštroviću u prilici njegova devedesetog rođendana, kao sjet na njegovo cjelokupno djelo. Tko je pred koji dan na televiziji u Zadarskoj panorami čuo o promociji knjige prof. dr. Tihomila Maštrovića s naslovom "O jabukama u krilu vile Hrvaticice", možda će pomisliti "gle plagijata", ali to je samo koincidencija, koja nikako nije slučajna, jer ove su moje rečenice već tada bile napisane. To je samo očit znak da smo i Tihomil i ja bili pod istim jakim utjecajem, pa su nam i misaone slike koje se vezuju za Zadar i Hrvatsku slične. Jer, on je sin, a ja suradnik dr. Vjekoslava Maštrovića od sama početka njegova djelovanja u ovoj kući.

Vjekoslav Maštrović došao je u Zadar 1945. godine, nakon svekolika njegova razaranja u Drugome svjetskom ratu. Donio je sa sobom svoje mladenačke snove snivane tamo na Dravi, u Osijeku, gdje mu se porodica bila smjestila nakon talijanske okupacije i protjerivanja iz Zadra 1918. godine. Mladi se Slavko tamo hranio željama za tim gradom i prikupljanjem podataka o njemu i njegovoj prošlosti. Dočekao je spreman dane oslobođenja svoga grada, njegovo pripojenje hrvatskoj zemlji i državi. Došao je uskoro i zaposlio se u sudačkom zvanju, ali je u sebi nosio sva kulturna i kulna polja života grada. Polja koja su pod dugotrajnom okupacijom i izbijanjem rastjeranog domaćeg življa bila zarasla, zaboravljena, neorana. Izvukao on svoje mladenačko sabiranje o prošlim zadarskim danima i već 1946. godine tiskao knjigu "Spomendani grada Zadra". Koja je to bila vrijednost u tome času kad znamo da su desetljećima o Zadru, sa svoga motrišta i pod svojim programom, pisali samo talijanski povjesničari u Zadru, krivo prikazivali i prešućivali njegovu istinsku prošlost. Koje je to bilo osvježanje, a za mnoge i iznenađenje, kada je samo pod prvim nadnevkom u godini Vjekoslav Maštrović naveo podatke o bečkom dvoru i uređenju posebne oblasti za Dalmaciju sa sjedištem u Zadru 1798. godine, nakon propasti Venecije, zatim o izlasku časopisa "Zora dalmatinska" 1844., o "Glasniku pravoslavne dalmatinsko-istrijske eparhije" 1893., o stupanju na snagu u Dalmaciji 1912. godine takozvane "jezične naredbe" kojom su konačno uredi u Dalmaciji pohrvaćeni, pa o prvom broju obnovljenog "Narodnog lista", koji je šezdesetih godina XIX. stoljeća stao djelovati kao pokretač i prijenosnik misli narodnog preporoda u Dalmaciji, kojim se ona željela pripojiti matici Hrvatskoj. Sve je to sakupio i iskazao Vjekoslav Maštrović samo pod prvim danom u godini. Bogato su osvijetljeni i mnogi drugi dani iz zadarske prošlosti, a u njima se našao i prebogat već zacrtani program

Maštrovićeva budućega rada. Četrdeset godina ga je razvijao, popunjavao i tiskom objavljivao, pa mu bibliografija obaseže oko 400 jedinica, od čega 18 knjiga.

Ali nije se on pri dolasku u Zadar smirivao samo za znanstvenim stolom. Bio je među malobrojnima koji su tada znali učiniti puno. Bio je doista posvuda: sabirač knjiga ispod ruševina zgrada, za zgradu Naučne biblioteke, kojoj je postao i upravitelj, pisac članaka u obnovljenu "Narodnom listu", kojem je bio i glavni urednik, pa obnovitelj, osnivač i voditelj zadarskoga kulturno-prosvjetnoga kluba "Juraj Baraković" i muzičkoga "Petar Zoranić".

Ali, u Vjekoslavu Maštroviću zacrtala se i razbudila misao da Zadar dobije svoju znanstvenu ustanovu. Od osmišljaja do ostvaraja nije prošlo mnogo vremena. Akademik i veliki pisac Miroslav Krleža prihvatio je zamisao i potrebu da Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti osnuje u Zadru svoj institut, s početnom zamisli da to bude akademija u malom, s različitom znanstvenom djelatnošću. Prvi korak u vezi s tim Maštrović je majstorski savladao: za tu namjenu od gradske je uprave dobio zgradu koja je dotada bila Dom avijacije, da bi 1954. u njoj bio osnovan Institut Jugoslavenske akademije znanosti u umjetnosti, koji pod davnim nazivom Zavod za povijesne znanosti JAZU, od 1991. HAZU, u Zadru dogodine doživljava pedesetu obljetnicu, sa svojim već klasičnim godišnjim zbornikom pod nazivom "Radovi".

Vjekoslav Maštrović je od početka, kao imenovani upravitelj Instituta, cjelokupna sebe unio u njegov razvoj i djelovanje.

S pogledom preko mora na povijesnu jezgru Zadra i na otoke pred njim, dr. Maštrović je otada, i kao upravitelj Instituta i kao znanstvenik, još jače razvijao dvije svoje ljubavi: onu za prošlost i sadašnjost Zadra i Dalmacije i onu za cjelokupno hrvatsko pomorstvo. Razvijao ih je i u drugima, svojim suradnicima.

U dinamičnoj tišini ove zgrade on je dalje obrađivao i objedinjavao svoju veliku temu o hrvatskom jeziku i njegovu ograničavanju u austrijskoj provinciji Dalmaciji, ali i o svim nastojanjima da mu se izbori službeno mjesto u sudstvu i upravi, u pokrajinskom saboru i u školstvu, kao što mu je u životu grada i pokrajine ogromnom većinom i pripadalo. Iz toga njegova rada proizašle su dvije knjige pod naslovom "Jadertina croatica" i treća nazvana "Zadarska oznanjenja iz XVIII., XIX. i početka XX. stoljeća", iz koje bjelodano izlazi kako je vlast morala sve naredbe i proglase stanovnicima Dalmacije tiskati i hrvatskim jezikom, pored s nepravom favoriziranog talijanskog. Potpunije o tome razlaže u knjizi "Razvoj sudstva u Dalmaciji u XIX. stoljeću" i u raspravama "Jezično pitanje u doba narodnog preporoda u Dalmaciji" i "Uvođenje hrvatskog jezika u Dalmatinski sabor" (u zborniku "Dalmacija 1870."). Silna je bila Maštrovićeva potreba da svu tu borbu za hrvatski jezik u Dalmaciji u svojim djelima sakupi i pohrani. Kakvo je onda bilo u suvremeno naše vrijeme njegovo oduševljenje za Deklaraciju o hrvatskom književnom jeziku, da bi ga se konačno točno nazvalo i izborila potpuna upotreba. Bili su to dani probuđene svijesti o sebi i svome, svijesti koju je dr. Vjekoslav Maštrović razbudio i u onim skučenim političkim okolnostima. Radio je to mudro, sa silnim oduševljenjem za sve što je korisno stvoreno u Hrvatskoj, u Dalmaciji i u Zadru i što se novim znanstvenim pregnućem može potkrijepiti o osvijetliti.

Kao što je u posebnim raspravama obradio nekoliko uglednih Zadrana iz prošlosti, tako je umio, pod navodnicima, obraditi, u najboljem smislu, mlade i perspektivne zadarske znanstvenike, i ne samo zadarske, i one već iskazane, za nove pothvate, za nova istraživanja. Podržavao je njihove prijedloge i projekte, predlagao im i nove. Dolazili su ovdje da bi bili ohrabreni i znali da su uvaženi, da se njihov istraživački rad očekuje i traži, i da će, ako zadovolje stroge Akademijine kriterije, imati gdje objaviti rezultate svoga znanstvenoga truda. Dolazili su u ovaj Zavod kao na izlet duši i odlazili učvršćeni u svojim zamislima. Vjekoslav Maštrović umio ih je pozvati i podržati. Bili su to na početku rada ove ustanove mladi znanstvenici i asistenti, a mnogi su poslije postali

fakultetski profesori, pa i akademici. I rektor mladog Zadarskog sveučilišta bio je ovdje od svojih prvih znanstvenih dana viđen posjetitelj. I svećenicima sa znanstvenim pobudama bila su ovdje širom otvorena vrata. Sjetimo se imenom samo onih koji više nisu među nama: don Vladislava Cvitanovića i don Rube Filipija, koji su u zadarski Arhiv dolazili sa svojih malenih otoka na kojima su župnikovali i svoje radove u institutskom zborniku objavljivali, zatim izvrsnog don Ante Strgačića, pa lanjskog slavljenika dr. don Marijana Grgića, voditelja Stalne izložbe crkvene umjetnosti, koju je Maštrović i pokrenuo i bio joj upravitelj, a mladi znanstvenik i Akademijinom novčanom pomoći otišao u najstarije europske arhive istraživati usporednice s Čikinim i Večeneginim molitvenikom, tim biserima zadarske kulturne tradicije, koje je on identificirao.

Živjelo se ovdje od zamisli i ostvaraja. Institut je pod vodstvom dr. Vjekoslava Maštrovića bio uistinu živo sastajalište. Vanjski suradnici postali su doista okosnica rada ovoga Akademijina zavoda, uz njegove malobrojne unutarnje članove. Od tih suradnika crpila se i širila snaga ove ustanove, snaga koju je dr. Maštrović znao izazvati i sabrati. Od njihova rada nicali su onda knjige institutskih "Radova". U nekima od njih zgušnjuto su obrađene određene teme. Tako je nastao velik zbornik "Prošlost Zadra", pa "Prošlost Nina", zatim "Prošlost Vrane", onda "Radovi" posvećeni obradi kulturne baštine Samostana sv. Marije u Zadru, uz njegovu 900. godišnjicu, i Samostana sv. Frane u Šibeniku, uz 900-godišnji spomen Krešimirova grada, pa svezak "Radova" posvećen devetstotoj obljetnici darovnice kralja Krešimira IV. Samostanu sv. Krševana u Zadru. Mnogobrojni su se suradnici upleli u sve te obrade, mnogobrojni se odazvali svojim priložima za zbornik "Radova" posvećen Vjekoslavu Maštroviću o desetoj godišnjici smrti, kojima se na 900 stranica teksta odrazilo dolično poštovanje prema njemu.

U širenju djelovanja Instituta svakako treba istaknuti rad Restauratorskog zavoda, za popravak umjetnina sa široka područja, a kao izraz Maštrovićeve ljubavi za naše pomorstvo uspostavu Pomorske zbirke u zgradi Zavoda. Organiziranje Društva za proučavanje i unapređenje našeg pomorstva velikim je dijelom i njegovo djelo. Opet su se u ovoj zgradi jatile zainteresirani i jagmili tko će zdušnije svoj dio posla oko organizacijskih priprema uraditi i suradnike za "Pomorski zbornik" okupiti. Vjekoslav Maštrović bio je duša svega, ujedno i urednik jubilarnog "Pomorskog zbornika", enciklopedijskog formata i značenja, pa osam godišnjih zbornika i četiriju knjiga "Adriatice maritime".

A u poletnoj godini Hrvatskog proljeća, u vrijeme probuđene svijesti i svjesnosti, opet su oni zainteresirani dolazili k njemu na razgovor. Legalist po struci, nije on nudio prevratničke misli, nego tek zdušnu podršku težnjama i programu hrvatskoga rukovodstva. Da se iskoristi i nastavi nastali čas! Otuda i zanosne večeri u zadarskom kazalištu, s briljantnim govornicima i misliocima, otuda i splet zadarskih ulica s imenima hrvatskih kraljeva i uglednika, odnosno prijedlog za takvo imenovanje.

Ali, sretan trenutak uskoro je prekinut, a dr. Maštrović optužen za oba navedena pothvata. Ipak mu se nije moglo naći ništa po zakonu nepodobna, iako se jednom njegovu suradniku i članu institutskog kolektiva, a današnjem predsjedniku Gradskoga vijeća, to u teškom vidu pripisalo, pa je dugogodišnja zatvorska kazna bila surova odmazda za probuđenu misao i neučinjena djela.

U godinama zamiranja i zastoja nakon 1971. godine, povukao se dr. Maštrović za svoj radni stol, prihvatio se obrade prošlosti hrvatskog pomorstva. Nekoliko dana pred nagli kraj prihvaćena mu je za tisak knjiga o njemu.

Vjekoslav Maštrović nije dočekao naš sadašnji čas, kad nam je zemlja objedinjena i svoja. Nije ga dočekao, ali ga je pripremao mnogim svojim činima. Ulice u Zadru sada nose imena hrvatskih velikana. Jedna nosi njegovo ime.

Nek mu i ovaj spomenik u institutskom perivoju bude na trajan spomen!



*Sl. 1. Sa svečanog otkrivanja spomen-poprsja
dr. sc. Vjekoslavu Maštroviću (21. XI. 2003.)*



Sl. II. Sa svečanog otkrivanja spomen-poprsja
dr. sc. Vjekoslavu Maštroviću (21. XI. 2003.)



*Sl. III. Spomen-poprsje dr. sc. Vjekoslava Maštrovića
(rad akad. kipara Ratka Petrića)*

(priređio M. E. Lukšić)